

Jan Vaes

DE GRAVEN VAN LO LOONS, LUIKS, LIMBURGS

DAVIDSFONDS
UITGEVERIJ

Jan Vaes

DE GRAVEN VAN LOON

LOONS, LUIKS, LIMBURGS

De graven van Loon is het nieuwste deel in de prestigieuze reeks waarin reeds *De graven van Vlaanderen* en *De Bourgondische vorsten* van Edward De Maesschalck verschenen. Het is een standaardwerk over het Limburgse verleden tot 1795. Een verleden dat zich niet in de Nederlanden afspeelde, maar in het Duitse Rijk en in de schaduw van het prinsbisdom Luik. Anders, verrassend en intrigerend.

De politieke, sociaal-economische, religieuze en culturele ontwikkelingen komen systematisch en toegankelijk aan bod. Ook het prinsbisdom Luik krijgt ruime aandacht. In zijn meeslepende vertelstijl weet JAN VAES elke lezer te boeien. Het boek is gekruid met talrijke bronnen en vermakelijke anekdotes. Een wetenschappelijk én didactisch gefundeerd epos, ondersteund door wereldwijd opgediept beeldmateriaal en een stamboom die rechtstreeks reikt tot de huidige vorstenhuizen van de Beneluxlanden.

JAN VAES is doctor in de oudheidkunde en kunstgeschiedenis en werd in 1991 Laureaat van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Hij was lange tijd verbonden aan de KU Leuven. Momenteel is hij gastprofessor geschiedenis en cultuurgeschiedenis aan het University College Leuven-Limburg. JAN VAES is een graag geziene spreker bij onder meer de Davidsfonds Academie en een gewaardeerd historisch en kunsthistorisch expert bij cultuurreizen.

INHOUD

INLEIDING.

NIETS HEEFT ZOVEEL TOEKOMST ALS HET VERLEDEN	9
Bokrijk, boeren, Bokkenrijders en bloesems?	9
Loons, Luiks, Limburgs... en Europees	9
Duizend jaar Loon?	10
Loon loont de moeite	10
Game en fantasy	12

DEEL 1.

DE KAARTEN EN DE SPELREGELS

De speeltafel en de spelregels:	
Germaanse staten zijn privébezit	15
Nulle terre sans seigneur	15
De Frankische troefkaart: graafschappen	17
Het leenstelsel: van Gefolgschaft naar vazal, van buit naar beneficium	19
Ruzie in Voeren	21

DEEL 2.

DE SPELERS EN HUN JOKERS

DE NOORMANNEN: CROUPIERS OF VALSSPELERS?

DE GRAVEN VAN LOON

Balderic en Loon: valsheid in geschrifte...	26
Krakende krochten	26
De graven van Loon en hun leenheren	32
Knecht van twee meesters	35
Tripartites, koorddansers, files en vlaai	35
Erfelijkheid van lenen: zwaardlenen en konkellenen	37
De Loonse feodale strijdmacht: maar zonder opa's!	37
Opedragen lenen: gegeven is niet gegeven...	38
De grens is de graaf. Wat betekent het graaf van Loon te zijn?	38
Voeren: Vlaams, Luiks of Brabants?	42
Loonse burchten	42
Loonse lenen, heerlijkheden	52
Loonse eigengoederen, allodia	58
Loonse voogdijen	59
Heerlijkheden in Loon	61
Kerkelijke heerlijkheden en domeinen in Loon	64

Het bestuur van de heerlijkheden:

heerlijke rechten en plichten	
Loonse centrale instellingen	
Loonse schepenbanken	

DE PRINS-BISSCHOP VAN LUIK, ZIJN MACHT EN ZIJN TERRITORIA

Van bisschop naar prins-bisschop	
Het bisdom Tongeren-Maastricht-Luik: wij wonen: Maastricht maar drinken de Maas...	
Een bisschop in de hemel, een toren in de wolken	
De Luikse troefkaart: de rijkskerk	
Hemel en aarde bewegen: de Investituurstrijd	
Rome aan de Maas en wijn in de Maas	
<i>Liège, tu dois Notger au Christ, et le reste à Notger</i>	
Luikse territoria: van Valenciennes tot Maaseik	
Mechelen is 100.000 livres tournois waard	
Maastricht: het Berlijn van de Lage Landen	
Henegouwen Luiks	
En Loon	
De stad van Sint-Trudo	
Het graafschap Horne	
<i>Et les autres...</i>	
Geen bloed meer in de Maas: godsvrede als machtsmiddel	23
Een bisschop in het harnas	
Met spek schieten	
Mobilisatie, effectieven en logistiek	
Een harnas voor een pint	
<i>No rules...</i>	
<i>... no whisky:</i> Loon in Schotland	
Een middeleeuwse frontbeweging?	
Nu nog een vijand	
Biljarten met de bisschop. <i>Le Palais</i> , het centrum van de macht	

NIEUWE SPELERS: DE LOONSE EN LUIKSE STEDEN

Luiks (stads)recht: vrijheid, <i>libertas</i>	
<i>L'enfant terrible</i>	
Uw geld of uw vrijheid!	
Rol en bestuur van de steden	
De fiscus vist achter het net	
Loonse steden	
Borgloon, <i>caput comitatus</i>	
Hasselt, <i>een redelijck fraey stedeken</i>	

Bree en Bartholomeus	108	Lodewijk II, Moha en het Brabants gevaar	146
Beringen, de barbarie van Corbie	110	Wat voert hij in zijn schild?	146
Bilzen en Kolmont	111	Zijn Limburgers traag?	147
Hamont en het Land van Grevenbroek	113	Een communautair probleem	147
Maaseik, Van Eyck en Vauban	114	Herve-kaas en moezelwijn in Sint-Truiden	148
Wuestherck	116	Arnold III en de Teutonen	153
De heer van Peer, Sint-Trudo en de schone slaapster	116	Lodewijk III, graaf van Loon of Rieneck: <i>l'embarras du choix</i>	157
Stokkem en het <i>castrum maius fortalicium</i> <i>comitatus Lossensis</i>	118	Arnold IV: Chiny, Hasselt en Van Maerlant	157
Halen, een grensgeval	118	Een duivelse gravin van Loon	157
Luikse steden: vurig, vrij en volks	119	Duivenmest en galgenhout	159
Stedelijke inspraak en de Mal Saint-Martin	119	Jan, graaf van Loon en de Oorlog van de Koe	160
<i>Ces gens de ce pais sont seigneurs d'eulx mêmes</i>	121	Arnold V en het dubbelspel in Woeringen	160
Awans en Waroux: blinde haat	122	De Guldensporenslag, de <i>Maselanders</i> en de kat van Arnold V	162
<i>Le petit chevalier</i> , rampoeristen en een nieuw soort veldslag	123	De Luikse metten	164
		Lodewijk IV en de Slag van Hoelselt	165
		Diederik van Heinsberg, Kaïn en de oren van de bisschop	166
		Zweren in Vreeren	167
DEEL 3.		Godfried van Dalenbroek: <i>por tres-apparant</i> <i>besogne et necessiteit</i>	167
HET KAARTSPEL	125	Arnold van Rummen. De uitverkoop van Loon en Chiny	168
DE GRAVEN VAN LOON, LEENMANNEN VAN LUIK EN VAN DE KEIZER (1015/1040-1366)	125	<i>Bisschop tot Ludic ende greve van Loen</i>	169
Giselbert of Arnulf: de Luikse connectie	125	Johanna van Loon, Willem van Oranje en Frankenstein	171
Ambras om Duras	126		
Sofie van Loon, fictie of moeder aller Hongaren?	128	HET GRAAFSCHAP LOON EN HET GRAAFSCHAP RIENECK	175
Arnold I, graaf van Loon en burggraaf van Mainz	129	De bronnen	175
Arnold II, graaf van Loon en Rieneck, vader van Averbode	130	Rheineck en Rieneck: in het centrum van de Investituurstrijd	177
Lodewijk I, graaf van Loon en Rieneck en Agnes van Metz: mecenas en baarljke duivel	132	Kruisvaarders en heiligen	180
Het perroen, brandpunt van de vrijheid	133	Het tornooi van de dode ridders	182
Moeder aller Beiers	136	Gerard von Rieneck, Duits keizer?	183
Shoppen in Parijs	138	Zwaanridders	184
Gerard I, graaf van Loon en Rieneck: de Brabantse connectie	138	De graven van Rieneck: in de top veertig!	186
Rudolf von Zähringen: meer prins dan prelaat	139	De territoriale basis	187
Een Vlaams onderonsje in Constantinopel	140	Voogdijen en stedelijke politiek	189
Lodewijk II, graaf van Loon: een brokkenpiloot	141	Rieneck, Antwerpen en een <i>Welthandelsdorp</i>	190
Het Hollands avontuur	141	De zwanenzang van Rieneck	190
Eerst eten...	141	Een verstrooide keizer, klein-België en de koning van luilekkerland	191
Loonse eilanden?	144		
Loon in Londen	144		
Tussen hamer en aambeeld	145		

HERAUTEN, MÉLEES EN HOOFSE LIEFDE:	
DE GRAVEN VAN LOON-CHINY	192
Betekenis en ontstaan	192
De eerste grafelijke dynastie van Chiny	193
Chiny in handen van de graven van Loon	195
<i>Le Tournoi de Chauvency</i> : het grootste game uit de middeleeuwen	198
Tornooi, taboe en topos	198
<i>Wein, Weib und Gesang...</i> en Limburgse vlaai?	199
LOONS-LUIKSE POLITIEKE GESCHIEDENIS (1361/1366-1795)	201
Absolute vorsten	201
De generale instellingen van het prinsbisdom na 1366: door clerus gekleurd	201
Het Bourgondische gevaar	202
Bavari en Perweziani: tussen Avignon en Rome	204
De Jantjes: zonder genade, zonder vrees, zonder volk	205
Jan van Eyck, vriend van de vijand?	207
Jan van Heinsberg en de hangjongeren	208
Een graafschap te koop	208
De eerste bedelaar van het land en een kruistocht in ruil voor Luik: Louis de Bourbon (1456-1482)	209
Razende Raes	210
<i>Cartouwen, courwaecken</i> en donderbussen	211
<i>L'histoire se repète</i>	212
Luik, gebroken spiegel van alle kwaad	214
Een everzwijn te paard en de knieën van keizer Karel	216
Geschonden neutraliteit	220
De instellingen na 1500: centralisatie onder één dak en de mosselen van de bisschop	221
Sint-Nicolaas en de boeman	224
Schansen: verweesd weerwerk	224
DE BEIERSE (1581-1723, 1744-1763) EN DE VERLICHTE PRINS-BISSCHOPPEN (1763-1795)	226
Knorrepotten, zwaluwen, bloedworst en taart	226
<i>Brüder aus Bayern</i> en de geheimagentes van de Zonnekoning	228
Brengt Spa Verlichting?	229
DE FRANSE TIJD (1795-1815): HET SPEL IS UIT	231

DEEL 4.

HET SOCIAAL-ECONOMISCH LEVEN

IN DE MIDDELEEUVEN (500-1450)

De landbouw in Loon en Luik	
Stabiliteit en stagnatie	
Loonse en Luikse wijn	
Bidden, vechten of werken	
Een paard van Troje in Borgloon	
Het einde van de vrouw	
Armenzorg en ziekenzorg: <i>ticket to heaven</i>	
Handel en nijverheid	
De ambachten	
Van alle markten thuis	
Lombarden, Cahorsini en joden: dat kan tellen	
Wapenindustrie: een slag achter de hand	
Wie trekt het laken naar zich toe?	
De impact van drie catastrofes	
Het geheim van de Mont Ventoux	
Loon en Luik: het aards paradijs?	
Leprozen, pest en langeafstandsdoop	
<i>Chaussée d'amour</i> , Rocamadour en Sint-Amadour: uw eer of uw oor	
Zwarte aarde	
Bieroorlogen	

IN DE NIEUWE TIJD (1450-1750)

Van de Bourgondiërs tot de Habsburgers (1450-1580)	
Opwarming van de aarde	
Menseneters	
De goede oude tijd, de jeugd van tegenwoordig en een <i>druckelyck stuck</i>	
De smidse van Vulcanus	
Pompen of verzuipen (1580-1640)	
Teuten, vis en Vlaamse preken	
Leve de oorlog!	
Loon op zee	
Stabilisatie (1660-1740)	
<i>Herr Flick</i>	
Te snel rijden en bagagetoeslag	
Loonse babyborrels	

DE BLOEIPIERODE (1750-1795)

Hoe het quaet gespuus gaet zwigten

DEEL 5.		DEEL 6.	
HET RELIGIEUZE LEVEN	273	HET CULTURELE LEVEN	323
ONTSTAAN EN RIJKSKERK	273	DE MAASLANDSE CULTUUR IN DE VROEGE MIDDELEEUWEN	323
BISDOM EN PRINSBISDOM LUIK	274	Athene van het noorden of de goede barbaarse stad?	324
SECULIERE KERK: DE STAD GODS	274	Architectuur: eenheid van imperium en sacerdotium	326
Alle heiligen tevreden	276	De projectontwikkelaars van het jaar 1000: van Aken tot Nijvel	327
REGULIERE KERK	277	TAAL	331
Sint-Trudo en een stad apart	277	Frans, Duits of Diets	331
De bijen van de abt en de varkens van de voogd	278	Nederlands: gebakerd in Bilzen	333
Een wespennest	280	Van Veldeke <i>impete daz érste ris in tuitescher zungen</i>	334
<i>Liège est inondé de moines</i>	282	<i>Loans?</i>	335
Wie zonder zonden is...	282	<i>Loon versoet arbeydt</i>	336
<i>Qui pêche par amour est digne de pardon</i>	287	Een communautair probleem?	337
's Heeren honden, zakbroeders, minderbroeders, vrouwenbroeders en eksterbroeders	288	Het ernstigste volk ter wereld en de Loons-Luikse culturele identiteit	338
RECLUSEN, BEGIJNEN EN HEILIGEN	291	DE GOTIEK, VAN EYCK EN HET REALISME	339
Levende doden	291	KUNSTENAARS, HUMANISTEN EN WETENSCHAPPERS IN DE NIEUWE TIJD	343
Begijnen en bogaarden	292	BAROK IN LUIK EN LOON	349
Grijs, grauw, zwart of wit	298	COMPONISTEN EN MUZIEKPRAKTIJK IN HET PRINSBISDOM	353
Het beloofde land van Luik	298	ONDERWIJS	357
De Heilige Maagd en de taalgrens	300	BIBLIOGRAFIE	360
Parijs en de zieneres van Spalbeek	300	INDEX VAN EIGENNAMEN	368
POLITIEKE ROL VAN DE KERK	303	REGISTER VAN PLAATSNAMEN	376
Malitia of militia	304		
De kruistochten	304		
DE RELIGIEUZE EN CULTURELE ROL VAN DE KERK	304		
DE SOCIAAL-ECONOMISCHE ROL VAN DE KERK	304		
Als een hond naar zijn braaksel	305		
REFORMATIE EN CONTRAREFORMATIE	306		
Walen en de taal van Luther	307		
Maaseik in de Bijbel	308		
De rol van de prins-bisschoppen	309		
Loon, Luik en de Tachtigjarige Oorlog	310		
Loonse edelen en de hervorming:			
<i>syn hoeft gecloven tot in syn hert</i>	312		
De ideale vrouw is een Luikse	314		
Katholieke hervorming en Contrareformatie in het bisdom Luik	314		
Het Concilie van Luik of het Concilie van Trente?	316		
Pelgrims, pooiers en mirakels	319		